

Helena Dragić*

Apelativi u toponimiji stolačkoga kraja

UDK: 811.163(497.6)
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 4. 11. 2012.
Prihvaćeno: 10. 2. 2013.

Sažetak: *Stolac je gradić u donjoj Hercegovini i središte je istoimene općine u Hercegovačko-neretvanskoj županiji. Kako je stolački kraj, kao i uopće Bosna i Hercegovina, ostao izvan sustavnijeg zanimanja onomastičara, nametala se potreba temeljitijeg pristupa. Stoga se u radu najveća pozornost daje terensko-istraživačkom radu i interdisciplinarnom postupku. U radu se temeljem terensko-istraživačkoga rada navode i interpretiraju dvadeset dva apelativa u stolačkoj toponimiji. Ti apelativi nalaze se u preko stotinu trideset toponima toga kraja. Najviše je apelativa indoeuropskoga podrijetla. Mnogo je apelativa grčkoga te latinskoga podrijetla. Velik je broj apelativa turskoga podrijetla.*

Ključne riječi: *etimologija, indoeuropski jezik, semantika, starocrkvenoslavenski jezik, hrvatski jezik.*

Helena Dragić*

Appellatives in Toponymy of the Stolac Area

UDC: 811.163(497.6)
Original scientific article

Accepted: 4th November, 2012
Confirmed: 10th February, 2013

Summary: *Stolac is a little town in Lower Herzegovina and the center of the town district of the same name in the Hercegovacko-Neretvanska County. Since the Stolac area, as well as Bosnia and Herzegovina in general, was not systematically researched by onomasticists, a more thorough approach was necessary. Thus this paper employs mostly field research work and an interdisciplinary approach. The paper quotes and philologically interprets twenty two appellatives in Stolac toponymy based on field research work. These appellatives are found in over one hundred and thirty toponyms from this region. Most appellatives are of Indo-European origin. Many appellatives are of Greek and Latin origin. There is also a number of appellatives of Turkish origin.*

Keywords: *etymology, Indo-European language, semantics, Old Church Slavic language, Croatian language.*

*Preko naziva mjesta, najstarijih i
najtrajnijih spomenika povijesti,
davno umrli narod priča svoju povijest.*

Wilhelm von Humboldt

1. Uvod

Stolac je gradić u donjoj Hercegovini i središte je istoimene općine u Hercegovačko-neretvanskoj županiji. Aktualni općinski prostor izrazito je ruralno područje, preko koga su prelazile prometnice u različitim pravcima od prapovijesti. Na jednoj od njih, koja je kao magistralna cesta ucrtana na Pentaugerijani, a spajala je Rim i Akvileju s gradovima na istočnoj jadranskoj obali i Konstantinopolisom, nastala je elitna rimska naseobina *Dilluntum* s luksuznim vilama i prostranom fortifikacijom iznad sebe. Na osnovama te davne konstrukcije izgrađena je srednjovjekovna Vidoška utvrda koju spominju turski izvori do XIX. stoljeća u obliku Viduška. U blizini općinskog središta na lokalitetu Banje nalazi se, za arheologe, čuveni grad, s megalitskim bedemima utvrđenom citadelom, koji je funkcionirao kao ekonomsko, kulturno i političko središte ilirskog plemena Daorsa. Prema natpisu *DaorsΩn* (gen. pl.) na novcu koji su stari stanovnici sami kovali, znanstvenici su taj grad počeli zvati Daorson. Iz paleolitika, neolitika i brončanog doba pronađene su nastambe, utvrde, naselja i grobni humci. Zapravo, u svim razdobljima od prapovijesti sačuvani su na tom relativno malom prostoru ostatci različitih kultura koji svjedoče o intenzivnom životu u prošlosti. Stolac mnogi nazivaju zbog toga „gradom muzejom“.

Međutim, ta svjedočanstva ni u kom slučaju ne jamče o kontinuitetu života, kako se može pričinjati, već podrazumijevaju mijene i diskontinuitete, intenzivnije migracije i mijene stanovništva, kao što je slučaj i u cijeloj donjoj Hercegovini. Tek od srednjeg vijeka moguće je s većom sigurnošću pratiti onomastičku proizvodnju i njezino održavanje. Promotri li se najstarije zanimljivosti te naravi, u nešto širem prostoru slavenski dolazak bio je, izgleda, prilično miran. Da se romansko, odnosno, romejsko autohtono stanovništvo ili ono što je od njega ostalo mirno stopilo s došljacima, svjedoče upravo pojedini bilingvalni toponimi kao što je Motokit (mon(t)s akut-a) i Vr(h)gorac za brdo karakteristična izgleda u istoimenoj hrvatskoj općini nad zapadnom stranom Ljubuškog polja, a koji egzistiraju i danas kod mjesnog stanovništva. Slično je i s nazivom bunara Sutivan koji se nalazio uz srednjovjekovnu crkvu u Brotnju gdje se održavao „humski shod“, osobit skup humskog plemstva.

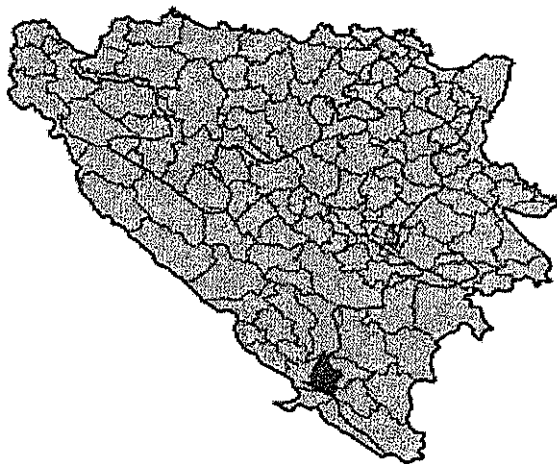
Porfirogenet spominje dva grada u Humskoj zemlji, Hum i Bonu, i donosi zanimljiva etimološka objašnjenja. Za drugi toponim kaže da je to grad na

istoimenoj rijeci koja bi se na grčkom zvala *kalon*. Kako grčki pridjev *kalos* i latinski *bonus* znače lijep, dobar i blag, nije bilo teško zaključiti kako se radi o srednjovjekovnoj tvrđi Blagaju kod Mostara. Dakle, rijeka je zadržala svoj romanski naziv s novijom štokaviziranom mutacijom korijenskog vokala, a ime tvrđe slavenizirani oblik koji i danas ima.

Na području predratne stolačke općine mogao bi se s većom sigurnošću toponim Koštun, odnosno Koštur, kako se čuje kod lokalnog stanovništva iz sela Dabrice, etimologizirati u tom smislu. Radi se o kvadratnoj utvrdi iz kasne antike koja je po svojim arhitektonskim oblicima i pokretnim nalazima tipična vojna utvrda imenovana po grčkom *kastron* ili prema latinskom *castrum*. Starije jezične naslage balkanske provenijencije čuva još uvijek leksik lokalnih govora u imenovanju pojava ili predmeta etnološke provenijencije.

Otomanska osvajanja krajem su sedmog desetljeća u XV. stoljeću priključila taj kraj hercegovačkom sandžaku. Tijekom četiriju stoljeća nazočnosti njihove administracije uz snažne kulturološke preoblike turski je jezik ostavio snažan leksički nanos u svim sferama života, i onog u čaršiji i onog na selu. Stoga je posve logično da je u onomastici ostavio također vrlo jasan trag, kao i u cijelom balkanskom prostoru.

Kako je stolački kraj, kao i uopće Bosna i Hercegovina, ostao izvan sustavnijeg zanimanja onomastičara, nametala se potreba temeljitijeg pristupa. Stoga se u radu najveća pozornost daje terensko-istraživačkom radu i interdisciplinarnom postupku. Značajna pozornost bit će posvećena zemljopisnoj i kartografskoj metodi.

Slika 3 – Položaj Stoca u Bosni i Hercegovini¹

¹ Stolac, <[http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_\(BiH\)](http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_(BiH))> (15. rujna 2011.)

2. Zemljopisne i demografske značajke Stoca

Stanovništvo općine tradicionalno je ruralno i bavilo se zemljoradnjom i stočarstvom, što je diktirala osobina samog terena na kom se živjelo. Brdski dijelovi pogodovali su više uzgoju stoke, posebno ovaca i koza, što je podrazumijevalo godišnje migracije na travom i vodom bogatom ispašom na planinama. Zapadni dio općine s više obradivih površina pogodio je zemljoradnji, vinogradarstvu i voćarstvu sve do XX. st., ali je i u tim područjima uzgoj stoke bio važan. Stolac je od kasnog srednjeg vijeka pružao različite usluge lokalnom stanovništvu. Na početku otomanskog razdoblja on je selo na rijeci Bregavi u čije mlinice i stupe okolno stanovništvo dogoni žito, sukno i vunene proizvode na doradu. Tijekom vremena postaje administrativno sjedište s višim sudskim ovlastima (kadiluk) i vojna utvrda koja do XVII. st. i nije imala neku značajnu ulogu. Do XVIII. st. izrasla je u varošicu s izrazitim obilježjima muslimanske čaršije u kojoj su živjeli vlasnici zemlje u okolini, age i begovi, tanki sloj zanatlija i trgovaca. Tu ulogu administrativnog središta zadržao je do danas.

Prema zadnjem popisu stanovništva (1991. godine) u stolačkoj općini živio je 18.681 stanovnik (6.188 ili 33.1% Hrvata, 8.101 ili 43.4% Muslimana, 3.917 ili 21% Srba).² Jugoslavena je bilo 307 ili 2.00% i ostalih a neopredijeljenih i nepoznatih 168 ili 1.00%.

Regionalna razvojna agencija za Hercegovinu (REDAH) sa sjedištem u Mostaru na temelju ankete provela je popis pučanstva u Stocu 2009. godine. Prema navedenom izvoru te godine (2009.) u Stocu je živjelo 13.227 stanovnika. Broj rođenih iste godine bio je 80, broj umrlih 113, a prirodni priraštaj iznosio je čak -33. Stopa je zaposlenosti 2009. iznosila brojčano 888; odnosno 7.00%, radno sposobnih bilo je 9.166; odnosno 10.00%, a od toga aktivnih 3.120; odnosno 28.00%. U Stocu je danas aktivno devet osnovnih škola, a u školskoj godini 2009./10. broj odjeljenja bio je 67, odnosno broj učenika iznosio je 1.280. Samo je jedna srednja škola u Stocu koja je u školskoj godini 2009./10. imala 12 odjeljenja, a broj učenika bio je 217.³

Iz navedenih podataka vidljivo je da se broj stanovnika u odnosu na popis pučanstva iz 1991. u Stocu smanjio za nekoliko tisuća. Svakako, razlog za takvo što treba potražiti u povijesnim prilikama na području Bosne i Hercegovine. Prije rata općina Berkovići pripadala je Stocu. Međutim, nakon rata, koji se odvijao na području bosanskohercegovačke države 1992. – 1995., Berkovići su pripali Republici Srpskoj, a u toj općini srpske izbjeglice iz općine Stoca čine većinu

² „Stolac“, u: *Hrvatski leksikon* (glavni urednik Antun Vujić), II. svezak, Naklada Leksikon d. o. o., Zagreb, 1997., str. 481.

³ Anketu je provela agencija REDAH iz Mostara 2009. god. Zahvaljujem na ustupljenim podacima.

stanovništva. Prema službenom popisu pučanstva iz 1991. u Berkovićima je živjelo 3.510 stanovnika, od toga 97.00% bili su Srbi, a 3.00% Bošnjaci.⁴ Razlog smanjenju broja stanovnika u općini Stolac treba tražiti u toj činjenici.

Prema statističkim podacima iz 2006. godine u stolačkoj općini živjelo je 11.580 osoba. Od toga je 7.044 Hrvata, 4.041 Bošnjaka i 495 Srba.⁵

3. Osvrt na jezične značajke Stoca

Stolac je smješten na razmeđu donje i gornje Hercegovine, njezina huminskog (Humine) i rudinskog (Rudine) dijela. U tom smislu on je iznikao na samom rubu donjohercegovačkog govora čije su glavne značajke deklinacija tipa *Ivo > Ive*, poseban refleks dugog jata pod jakim naglaskom (*mljeko*), ikavski refleks jata niječnog prezenta glagola biti (*nisam, nisi*), dosljedan izgovor glasa *h* u etimološkim pozicijama (*lahko*), pa u nekim slučajevima, dakle nedosljedno, i u izgovoru tog glasa gdje on nema opravdanja (*Hantun, hadže*). Primjetne su i pojave romanskog refleksa u jotaciji u pojedinim leksemima (*ukovijati* prema *ukoviljati*) a u govoru kod jednog dijela muslimanskog stanovništva dosljedno (*šjanak, košujak, kjun* prema *šljanak, košuljak, kljun*). U govorima gornje Hercegovine prevladava deklinacija *Ivo > Iva*, niječni prezentski oblik glagola biti s ijekavskim refleksom jata (*nijesam, nijesi*), dosljednija mlađa jotacija, kao u crnogorskim govorima, nego u donjoj Hercegovini (*ded, šekira*) i odsustvo glasa *h* na mnogim izvornim etimološkim pozicijama (*Ristos*) ili njegova zamjena dugim glasovima (*kuvati*). Odmah iznad Stoca postoji korito potoka koje se u samom Stocu i u južnim govorima imenuje *Suhavić*, a u govorima Dabra, Berkovića i Hrguda čuje se *Suvović*. Ponekad je kod toponima u takvom slučaju problematično odrediti koji oblik ima prednost, odnosno etimološko opravdanje. Tako planina Hrgud iznad Stoca, potvrđena u XV. st., u govoru lokalnog življa na samoj planini glasi *Rgud*.

4. Apelativi

Imenica *apelativ*⁶ nastala je od latinske riječi *appellatio* – nagovor, naslov, naziv; opća imenica; imenica koja označuje sve predmete iste vrste.⁷ Dakle, apelativ je opća imenica koja označava sve predmete iste vrste nasuprot vlastitome imenu.⁸

⁴ Vidi: <<http://www.opstinaberkovici.com/berkovii.html>> (1. rujna 2011.)

⁵ Vidi: <Stolac, http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_%28BiH%29> (20. rujna 2011.)

⁶ O tome više: Marija i Maja Znika, *Vlastito ime i brojivost*, Folia onomastica 12 – 13, Zagreb, 2003./2004., str. 573. – 578.

⁷ Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 84.

⁸ Vidi: <<http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>> (31. listopada 2012.)

U toponimiji stolačkoga kraja česti su apelativi: bĕg; bŕdo; cĕkva; ćuprija; dō, dōl; vāla; glāva; grād; gōmila = grōmila; grēda; greb/grōb; hān; hūm; krīž; kŕst; kŭla; kŭk; māhala; mōst; nekrōpola; ōgrada.

- bĕg

Imenica *beg* znači: gospodin, najviši stupanj u feudalnoj skali. Apelativ je turskoga podrijetla te je označavao plemićki naslov u Osmanlijskom Carstvu. Dodaje se vlastitim imenima, primjerice: Omer-beg, Husein-beg, Skender-beg, Gubec-beg. U antroponimiji apelativ *beg* uvijek dolazi iza osobnoga imena. Pri tome se dodatak *-beg* deklinira, a prvi je dio indeklibilan. U nominativu množine taj apelativ može imati dva oblika: *bĕgovi* i *bĕzi*. Izvorni turski oblik jest *bey*, a kako se, prema Škaljiću, u arapskom pismu posljednji glas piše slovom *g*, to je na Balkanu dobilo svoj aktualni oblik. Hidronim *Nakibej* ili češće *Nakibelj* u selu Poprati upućuje na nekog Nakib-beja koji ga je dao kaptirati i na izvornu tursko-jezičnu osnovu.

Prema apelativu *beg* nastala su mnogobrojna muslimanska prezimena, npr.: Rizvanbegović, Mustajbegović, Alibegović, Smailbegović, Hadžibegović, ali i zadužbine ili građevinski objekti. Tako se u Pješivcu nalazi velika čatrnja koja se zove *Hajdarbeguša*.

Imenica *beg* koristi se i kao naslov koji bi u hrvatskom jeziku odgovarao nazivu *presvijetli = illustrissimus*. U Dalmaciji žena supruga oslovljava s *beg*. U Hrvatskoj se za mladoženju kaže *beg*. Od toga apelativa načinjena je i sintagma *bĕg-efendija (učeni gospodine)* – gospodine beže, plemeniti gospodine! (u oslovljavanju).⁹

Deminutiv od *beg* glasi *begić*, a otuda u Hrvata često prezime *Begić*.¹⁰ Izvedenica na *-ica* jest *begovica*. Takav je primjer u ovom radu *begovica Hasnija*. Toponim u stolačkom kraju s apelativom *beg* jest mikrotoponim – *Bĕgovina* (begovski dvori na sjeveru Stoca, begova zemlja, imanje. Postoji i područje ispaša i uglavnom neobrađive zemlje prema Hutovu blatu koje se zove *Bĕgovina*, dakle s dugim korijenskim vokalom što upućuje u etimološkom smislu na oblik *bĕgo*, odnosno na hipokoristični oblik riječ *Beg*). Toponimi s osnovom *beg* stranoga su podrijetla. Navedeni primjeri nastali su za vrijeme Osmanlija u Bosni i Hercegovini.

- bŕdo

Praslavenskoga je postanja imenica **bŕdo*; bugarski *bŕdo* 'brdo'; makedonski *brdo*, slovenski *brdo*, češki i slovački *brdo*, gornje-lužički *bardo*,

⁹ Bratoljub Klaić, nav. dj., str. 157.

¹⁰ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 132.

ukrajinski *bérdo*, bjeloruski *bërda*.¹¹

Bizantski car i pisac Konstantin VII. Porfirogenet brdom naziva uzvišenja do 500 m nadmorske visine. Brdo je veće od brijega, a Porfirogenet sva uzvišenja iznad 1000 m nadmorske visine naziva planinama.

U stolačkom kraju apelativ brdo nalazi se u toponimima: zaselak *Brda* u Hodovu, *Gola brda* iznad Ridice (kod tog dvočlanog toponima pridjev *gola* upućuje na nedostatak raslinja), *Ranče brdo*, 352 n/m, *Brijeg* u Dabrici (brijeg – manje brdo), *Podbrđe* – selo na Poplatu ispod brda Bačnika, *Zabrđe* – ekonim Borojevići, *Zabrđe* – naselje u Bitunji. Toponimi čija je osnova *brdo* na području Stoca izravno su motivirani zemljopisnim nazivljem. U Stocu je više toponima koji su motivirani zemljopisnim terminima.

- crkva

Etimologija apelativa crkva nije u potpunosti jasna. Prema Gluhaku praslavenska imenica **crky* podrijetlom je od grčke riječi *kyrios* što znači „jak, odlučan, silan, znamenit, vrijedan, moćan“.¹²

Skok s pravom navodi da imenica ne može biti praslavenska jer u vrijeme praslavenskoga jezika kršćanstvo nije bilo dopušteno. On smatra da je imenica crkva nastala iz nepotvrdenoga gotškoga *kyriko* što znači „kuća Gospodnja“.¹³ Većina slavista smatra da je riječ gotškoga ili germanskoga podrijetla. Slovenski filolog i slavist Franc Miklošič navodi da je stls. *cr'ky* nastao iz starovisokonjemačkoga *chiricha*. Drugi autori taj apelativ izvode iz gotškoga *kyriho*, odnosno iz starobavarskoga *chirck*.¹⁴

U *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* navodi se sljedeće značenje toga apelativa: 1. posvećena zgrada s jednim ili više zvona u kojoj kršćani slave službu Božju, mole se i obavljaju vjerske obrede, 2. (Crkva) *teol.* zajednica vjernika kršćana, a) Katolička crkva; rimska, latinska [*Crkva u Hrvata, pub.* Rimokatolička crkva], b) Pravoslavna crkva; grčka, istočna, ortodoksna, c) Protestantska crkva; reformirana.¹⁵

Od apelativa *crkva* izvedena je imenica *Crkvina*. Ti mikrotoponimi nazvani su tako jer je na tome mjestu nekoć postojao tvrdo građeni objekt za koji je lokalno stanovništvo smatralo da je crkva. Takvi su toponimi: *Crkvina* u Boljunima, *Crkvina*

¹¹ Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 1993., str. 148.

¹² Alemko Gluhak, nav. dj., str. 165. – 166.

¹³ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 275.

¹⁴ Više o tome: Nives Opačić: „Što znači, odakle dolazi Crkva i nazivi po njoj“, <http://www.matica.hr/MH_Periodika/vijenac/1999/150/html/kolumne/25.htm> (3. 11. 2012.)

¹⁵ Vladimir Anić, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006., str. 147.

u Dabrici, *Crkvina* u Kruševu, *Crkvina* u Ljutom dolu, *Crkvina* u Njivicama, *Crkvina* u selu Milavićima u Dabar polju, *Crkvina* u Prisoju u Donjoj Dubokoj, *Crkvina* u Trijebnju, *Crkvina* u Vidovu polju, na Borojevićima, u Crnićima. U nekim slučajevima radilo se zaista o crkvenom objektu kao na Čemalovini ili u Trijebnju, ali bez arheoloških ispitivanja to je nepouzdan predanje u nekim drugim slučajevima.

Korijen *crkva* i njezina izvedenica *crkvine* čest je i u toponimiji Republike Hrvatske, npr. *Črkvine* (mikrotoponim), *Črkvina*, *Crikvenica* – mjesto u Hrvatskom primorju itd.

- ćuprija

Ćuprija je turcizam, a sinonim je za imenicu most. Taj apelativ može se definirati kao most orijentalne gradnje. U ovom radu apelativ ćuprija nalazi se u krematonimima¹⁶: *Gornja* ili *Inat ćuprija*, *Podgradska ćuprija*, *Djevojačka* ili *Ćuprija Sare Kašiković* itd. *Gornja ćuprija* 70-ih godina prošloga stoljeća preimenovana je u *Inat ćupriju*. U Stocu su se ćuprije katkada gradile za prilaz u kuću.

- dô, dôl

Imenica dôl potvrđena je u praslavenskom jeziku **dolъ*; bugarskom i makedonskom *dôl*; češkom *důl*, gen. *dola*; staro-slovačkom, lužičkom i bjeloruskom *dol*, slovenskom *důol*, ukrajinski *dil*, gen. *dolu*.

Od imenice **dolъ* nastala je u hrvatskom jeziku imenica **dolina*, bugarski *dolinà*, makedonski *dolina*, češki, slovački, lužički *dolina*, ruski *dolina*, ukrajinski *dolyna*, bjeloruski *dalina*.

Od vokativa te imenice nastao je prilog dolě > dolje.

Pridjev nastao od imenice *dolъ* glasi **dolъnъ(jъ)*; u hrvatskom jeziku donji, *dônji*, *dôlnji*, *dôlnji*; makedonski *dolen*, češki *dolní*; ukrajinski *dil'nyj*.

Praslavenska riječ **dolъ* potječe od indoeuropske riječi **dhol-o-s*.

¹⁶ Krematonimi označuju: imena ustanova, udruga, tvrtki, primjerice: *Crveni križ*, *Sveučilište u Zagrebu*, *Rade Končar*...; imena ustanova, poput crkava i redovničkih zajednica, na primjer: *Katolička crkva*, *Družba Isusova*...; imena umjetničkih skupina: *Crvena jabuka*, *Magazin*...; imena političkih i vojnih saveza: *Varšavski pakt*...; imena prometnica, tunela: *Paški most*, *Sveti Rok*...; zaštićena imena proizvoda tvrtke: *Dingač*, *Bakarska vodica*, *Vegeta*, *Žilavka*...; imena prometala: vlakovi *Marjan*, *Arena*, *Mimara*, *A. G. Matoš*...; imena umjetnina, novina, knjiga, molitava, primjerice: *Katolički tjednik*, *Velo misto*, *Sokol ga nije volio*, *Na Drini ćuprija*, *Četverored*...; imena festivala, izložbi, simpozija: *Splitsko ljeto*, *Pulski festival*, *Slavistički kongres*...; imena športskih natjecanja: *Univerzijada*, *Filozofijada*, *Olimpijske igre*, *Utrka tovara*...; imena blagdana i praznika: *Došašće*, *Badnjak*, *Božić*, *Veliki tjedan*, *Sveto trodnevlje*, *Uskrs*, *Dan domovinske zahvalnosti i hrvatskih branitelja*...; imena odličja: *Red hrvatskoga trolista*, *Spomenica domovinske zahvalnosti*, *Dora*, *Zlatna kopačka*...; imena povijesnih događaja: *Sigetska bitka*, *Balkanski ratovi*, *Domovinski rat*, *Bljesak*, *Oluja*...

Indoeuropski korijen **dhel* znači izbočina, šupljina. U grčkom jeziku *tholos* znači izbočina, kupola; *thálamos* znači „stražnji dio kuće, spavaća soba, ložnica, spremnica, log i ležište“; *thalámē* označuje boravište, jazbinu; *ophthalmós* ‘oko’ < *ops* – *thalmós*, „očna duplja“. U njemačkom jeziku **dalam*, i u staroengleskom *dell* znače „duboka jama, dolina“.¹⁷

Dolina je, dakle, augmentativ od imenice *dol*. U hrvatskom jeziku poznat je i augmentativ *dočina*. Česta je fraza „zbrda - zdola“, a koristi se kada netko nepovezano nešto radi ili priča. Apelativ *dol* u nominativu množine ima oblike *dòlovi* i *dòli*.

Deminutiv glasi *dočić*, a hipokoristik *dola*. Od *doline* deminutiv je *dolinica*. Hipokoristika *dólja* i *doljača* označava se „podulja dolina“. Apelativ *do*, *dol*, *dola* čest je u toponimiji južne Hercegovine. Toponim koji je motiviran tim apelativom jest i *Órahovi Dò* u *Popovu*.¹⁸ Oblik *dòla* također je tvorben u mikrotoponomastici; Đurina *dòla*, Andrijina *dòla*, Hamzina *dòla* u Borojevićima. Radi se uglavnom o nanovo iskrčenoj površini, obzidanoj kamenom ogradom.

Kao zemljopisni naziv koristi se i romanizam *dolac* kojom se označuje *vrtača*.

Takvi su toponimi u stolačkom kraju: ekonim¹⁹ – *Do*, mikrotoponim – *Doluša*, *Meki dolac*, oronim, 410 metara n/m, ekonim – *Ljuti dol* u Dabar polju. Imena navedenih toponima motivirana su zemljopisnim položajem.

U narodnom govoru *prodo* sinonim je za *prodolinu*, *udolinu*. *Prodo*, najvjerojatnije, ima podrijetlo u riječi *prodio* = neprekinuta crta.²⁰ Takav je primjer u stolačkom kraju *Livorska prodo*, a radi se o vrlo dugoj i uskoj dolini kroz koju je preko Kozarice u stolačkoj općini do Podkule u neumskoj prolazio srednjovjekovni put prema Popovu i Dubrovniku.

¹⁷ Domagoj Vidović, *Antroponimija i toponimija Zažablja* (doktorski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 202. (neobjavljeno).

¹⁸ Vidi: Domagoj Vidović: *Toponimija sela Orahovi Do u Popovu*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, br. 37/2, Zagreb, 2012., 533. – 561.

¹⁹ Ekonimi ili ojkonimi imena su naseljenih mjesta (grč. *oikein* – stanovati, *oikos* – dom i *onoma* – ime). Njihov je cilj točna identifikacija određenoga mjesta. Prilikom uporabe ekonima treba voditi računa o tradicijskim navikama mještana. Za ekonime „vrijedi pravilo da su zadani zavičajnim idiomom mještana te ih (ako tradicija nije drukčija) treba upotrebljavati u liku u kojemu se najčešće pojavljuju usklađenom sa standardnojezičnim grafijskim i fonološkim sustavom. Pravilan je lik prezimena onaj koji upotrebljava njegov nositelj. Ti su likovi (ekonimijski i prezimenski) službeni, zakonski.“

Anđela Frančić – Lana Hudoček – Milica Mihaljević, *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005., str. 227. – 228.

²⁰ Usp. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga treća P – Ž, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 48. – 49.

- vāla

Taj apelativ sinonim je za apelativ *dō*. Ti apelativi semantički se razlikuju. Apelativ *do* označuje udubine između brda, a apelativ *drāga* označuje i obalske drage i u tome smislu sinonim joj je apelativ *vāla*.²¹ Kod apelativa *drāga* u dativu i lokativu dolazi do sibilizacija, pa u tim padežima taj apelativ glasi *drazi*. Dakle, *draga* ima značenje doline i uvale. *Vāla* ima također značenje uvale, doline, dubodoline. Podrijetlo toga apelativa u latinskoj je riječi *vallis*.²²

U stolačkom kraju takav je primjer i mikrotoponim *Matića vala*. *Vale* – predio ispaša na Borojevićima.

Zanimljivo je da u stolačkom kraju nema toponima s apelativom *draga*, a u drugim mjestima taj je apelativ čest.²³

- glāva

Apelativ *glāva* baltoslavenska, sveslavenska i praslavenska je imenica **glova*,²⁴ a ima višestruko značenje: dio tijela čovjeka i životinja koje imaju mozak; gornji dio neke strukture; dio tijela kao središte uma, pameti, razuma; glavni ili prvi u čemu, vođa; prednji dio čega, čelo; mjera visine rasta; glavni dio čega i sl.²⁵ Semantička je motiviranost toga toponima prema izgledu i metafori.

Glava je metafora za terenske uzvisine.²⁶

U stolačkom kraju apelativ *glāva* nalazi se u hidronimu²⁷ *Zloglav*.

²¹ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 429.

²² Bratoljub Klaić, nav. dj., str. 1403.

²³ U mostarskom kraju, primjerice, takvi su primjeri: *Balića drāga* u *Vrdima*; *Božina drāga* u *Raškoj Gori*; *Dobra drāga* u *Gorancima*; *Čevrina drāga* u *Sovićima*; *Drinova drāga* u *Sovićima*; *Duboka drāga* u *Bogodolu*; *Jozina drāga* u *Gorancima*; *Mujića drāga* u *Raštanima*; *Vučja drāga* u *Raštanima* i dr.

²⁴ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 566. – 568.

²⁵ Vidi: Vladimir Anić, Dunja Brozović Rončević, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović, Ivo Pranjković, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 384. – 385.

²⁶ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 566. – 568.

²⁷ Hidronimi su dobili naziv prema grčkoj riječi *hydor*, znači voda. Hidronimi označuju imena voda; rijeka, jezera, vrela, na primjer: *Trebižat*, *Hutovo blato*, *Modro oko*, *Gubavo vrelo* itd. Prema Šimunoviću vode predstavljaju najstariji leksički sloj u hrvatskom jeziku. Također, Šimunović u *Uvodu u hrvatsko imenoslovlje* navodi da su vode obično dobivale imena na utocima rijeka, a ne na izvorištu (npr. rijeka Neretva). U spomenutom djelu autor nazive voda

Deminutiv od glava jest glavica, a taj apelativ nalazi se u toponimima: *Ilijina glavica*, oronim 294 n/m; *Podglavice*, ekonim; *Radina glavica*, mikrotoponim; *Smrekova glavica*, oronim 167 n/m; *Zelena glavica*, oronim 200 n/m. Apelativ *glava* većinom se odnosi na manje uzvisine. Da je to uistinu tako, može se vidjeti iz popisa toponima na području stolačke općine gdje je drugi član dvočlanih toponima *glavica*, odnosno manja uzvisina.

- grād

Imenica grād nastala je od praslavenske imenice **górdь*, gen. **gordà*. U starocrkvenoslavenskom jeziku ta je imenica bila *gradь*, a označavala je „grad, zid, gradski zid, vrt“.

U hrvatskom jeziku grad znači naseljeno mjesto, te utvrdu na brijegu ispod kojega se gradilo naselje koje je prema utvrdi dobilo ime grad. Prvotno značenje toga apelativa jest ograđeno mjesto, naselje, a kasnije dobiva konotaciju utvrdenoga mjesta. Sinonimi su apelativa grād: *polis*, *civitas*, *varoš* itd.²⁸ Od imenice grad izvedenica je *građanin*, „stanovnik grada“.

Praslavensko **górdь* nastalo je od indoeuropskoga **ghordho-*, od čega je nastala i latinska imenica *hortus* – vrt.

Indoeuropsko **ghordho-* nastalo je depalatalizacijom *gh*.²⁹

U stolačkom kraju toponimi u kojima je apelativ *grad* jesu: *Marića gradina*, oronim, 423 n/m, *Ograde*, mikrotoponim, *Podgrađe*, mikrotoponim, *Zagrad*, mikrotoponim kod Stoca, *Zagrad*, mikrotoponim u Dabar polju, *Žujina gradina*, mikrotoponim. Također, Prenjska gradina, Ošanićka gradina, Martinovićka gradina; sve tri su arheološki lokaliteti ilirskih utvrđenih naselja. Augmentativ sa semantičko pejorativnom odrednicom od apelativa *grad* glasi *gradina*, uvijek podrazumijeva srušene i izvan funkcije fortifikacijske sustave. Na području Stoca postoji niz toponima koji su motivirani tom uvećanicom, a navedeni su samo odabrani primjeri.

- *gòmila* = *gròmila*

Gòmila označuje hrpu kamenja, ogradu od kamena, ali i hrpu uopće.³⁰

klasificira na nekoliko skupina. Prvu skupinu čine imena rijeka koja su *praslavenskoga postojanja*, *slavenski hidronimi*, *regionalni* i *ostali hidronimi* (strani te administrativno ili umjetno nadjenuti). (Petar Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., str. 291. – 298.). Svaka skupina sastoji se od nekoliko podskupina. Alerić za hidronime koristi naziv *potamonimi* (Danijel Alerić, *Porfirogenetovi zahumski toponimi*, Rasprave ZJ, 10 – 11, Zagreb, 1985., str. 29. – 38.).

²⁸ Korijen grād dosta je čest u toponomastici, npr. na području Republike Hrvatske takvi su toponimi: Stari Grad (na Hvaru), Starigrad (mjesto pod Velebitom), Ivanić Grad, Podgrađe (Vinkovci) i sl.

²⁹ Alemko Gluhak, nav. dj., str. 242. – 243.

³⁰ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 588.

Podrijetlo je u praslavenskoj riječi **gomola/gomolъ(jъ)/*gomula/gomyla*. (...) Riječ spada u ekspresivni rječnik: **gom* – opisuje grude, hrpe i sl.³¹ U toponimiji pod nazivom *gomila* narod podrazumijeva takozvane „ilirske gomile“. U stolačkoj općini kao i širem dinarskom prostoru obično se misli na kamene grobne humke koji većinom potječu iz brončanog perioda, s pokojnicima sahranjenim u zgrčenom položaju. Dakako, ima ih i iz ilirskog i kasnijeg perioda, ali su oni iz brončanog doba najčešći, a skoncentrirani su oko kružnih prehistorijskih gradinskih naselja.

U stolačkom kraju apelativ *gòmila* nalazi se u sljedećim primjerima: *Topića gomila*, *Voletina gomila*, oronim³², 262 n/m, *Kličkova gomila*, *Banova gomila*, *Velika* i *Mala gomila*. Česte su gomile. Radi se uvijek o deskripciji ili orijentaciji po prezimenu ili nadimku nekoga tko tu živi.

- gréda

Imenica greda praslavenskoga je postanja **gredà*, a nalazi se u mnogim slavenskim jezicima: bugarski **gredà*; češki i slovački *hrada*; donje-lužičko-srpski *grěda*; ukrajinski *hrjáda*; bjeloruski *hradá*. Značenje te riječi jest gorski lanac, lijeha, gredica.³³ U hrvatskom jeziku imenica *greda* ima sljedeće značenje: 1. dugačak, u presjeku četvrtast komad drveta (željeza, betona) obično vodoravan i poduprt s objiju strana, koji nosi težinu građevine ili težinu nekoga njezina dijela [*krovna greda*; *nosiva greda*; *spojna greda*; *poprečna greda*], 2. a. stijena, b. sprud, vododijelnica.³⁴

Toponimi u stolačkom kraju s apelativom *gréda* uglavnom označavaju konfiguraciju terena iznad polja ili neke doline što kao strmina označava prelazak na novu razinu. Nalaze se u: ekonimu – *Crnići-Greda*, mikrotoponimu – *Debela greda*, ekonimu – *Pješevac Greda*. Apelativ *gréda* na području Stoca drugi je član višeečlanog toponima. Sklanjaju se kao dvije riječi.³⁵ Produktivan je i oblik umanjenice, pa se ispod Borojevića kao prijelaz između Vala i Dubravina nalazi mikrotoponim *Grečica*.

- greb/gròb

Do sredine XX. stoljeća u govorima stolačkog kraja dominirao je prvi oblik. U tom smislu rabila se redovito riječ *greblje*. Pod utjecajem svećenika i

³¹ Alemko Gluhak, nav. dj., str. 237.

³² Oronimi označuju imena planina, brda, uzvišica, od humova do planina. Alerić navodi da je Konstantin VII. Porfirogenet imenom oronim nazivao „Veliko brdo“ koje se u 10. stoljeću izgovaralo *H|̂m*, (Hum). Imenica hum < *h|̂m* označuje golu uzvisinu (Danijel Alerić, *Porfirogenetovi zahumski toponimi*, Rasprave ZJ, 10 – 11, Zagreb, 1985., str. 28. – 29.)

³³ Usp. Alemko Gluhak, nav. dj., str. 246.

³⁴ Vladimir Anić, nav. dj., str. 379.

³⁵ Ta osnova česta je u toponimiji: Greda (Sisak, Varaždin), Babina Greda (Županja), Greda (Ljubuški), Bukova Greda (Orašje) itd.

školovanja ta je riječ potisnuta. Sačuvana je tek u rijetkim mikrotoponimima. Tako se ispod Selimića glavice nalazi *Gigin greb*, mjesto gdje je pokopana neka djevojka, umrla od kuge. *Pogrebница* je složenica od prijedloga i te ranije uobičajenije imenice a odnosila se na kasnosrednjovjekovni kameni spomenik koji češće zovemo stečkom. *Pogrebнице* u Hodovu naziv je za tamošnju najveću nekropolu tih spomenika.

Gröb potječe od praslavenske riječi: **grobъ* i staroslavenske riječi **grobъ*. I kod drugih Slavena zadržao se taj korijen: bugarski **grob*, u ruskom **grób*, isto tako u poljskom jeziku **grób*. Alemko Gluhak u *Hrvatskom etimološkom rječniku* imenicu gröb dovodi u vezu s glagolom **grepti*; **grepsti*; a znači još ukop; pogreb.³⁶

U *Etimološkom rječniku* Petra Skoka ne spominje se imenica grob. Imenica gröb je muškoga roda, a u množini dobiva dugu množinu (N. mn. *gròbovi*).

Anić u *Velikom rječniku* definira imenicu grob:

1. jama u koju se polažu posmrtni ostatci
2. pokojnika [*položiti u grob*]; raka 2. *pren.* tiho, gluho, mračno mjesto ili prostor [*kao u grobu*].

Od imenice grob nastala je imenica *grobļje*; mjesto gdje se ukapaju mrtvi; gdje se nalaze grobovi. Pri tome je došlo do glasovne promjene: *grobļje* (< *grobļje* < *grob+je*). U danom primjeru umeće se glas *l*, tj., dolazi do epenteze. Apelativ *grobļje* znači uređen prostor gdje se ukapaju mrtvi, gdje se nalaze *grobļja*.

Anić navodi brojne sintagme i frazeme motivirane imenicom grob.

U hrvatskome jeziku i književnosti najpoznatije su sljedeće sintagme: *grob neznanog junaka* – grob za sve one koji su umrli za određene ideale a ne zna im se mjesto smrti ili to mjesto nije moglo biti obilježeno; *Sveti grob* – grob Isusa Krista.³⁷

Osobito je velik broj frazema s imenicom grob u nazivlju. Anić navodi sljedeće frazeme.³⁸

³⁶ Usp. Alemko Gluhak, nav. dj., str. 249.

³⁷ Vladimir Anić, nav. dj., str. 383.

³⁸ *do groba* = do kraja života;

jednom nogom u grobu, v. noga;

kao dječji grob – cipele vrlo velikoga broja;

(šuti) kao grob – 1. ništa ne želi govoriti, 2. zna čuvati tajnu;

kao u grobu – potpuna tišina (isto grobna tišina);

kopati kome grob – spremiti čiju propast (ne smrt);

leći u hladan grob – 1. jez. knjiž. umrijeti, 2. u razgovornom sloju jezika s ekspresijom

[*možda sam imao pogrešnih ideja, ali zbog njih nitko nije legao u hladan grob*];

(tišina) na rubu (ivici) groba – blizu smrti, od bolesti ili od starosti;

ne možeš odnijeti u grob – nema smisla previše stjecati za života;

Primjerice, Skok uopće ne navodi etimološko značenje imenice grob. Za razliku od njega, kod Alemka Gluhaka navedena je etimologija te imenice, ali on kao i Anić ne navodi niti jedan podatak onomastičke građe.

U relevantnoj onomastičkoj literaturi ne spominje se podatak da kod gradišćanskih Hrvata postoji naselje *Hrvatski Grob*. Smješteno je na najsjevernijem dijelu Gradišća, a prvi se put spominje u 16. st.

Primjeri tafonima³⁹ u stolačkom su kraju: *Grob i križ* nasred Matića vale, *Groblja* na Morinama, *Pogrebnice* u Hodovu, *Dedov grob* na Komanjem Brdu prema Bitunji, *Jelin grob* u Bačniku, *Milanovića groblje* – napušteno groblje u Kruševu, *Svatovsko groblje*, *Marića groblje* u Drenovcu u Burmazima, *Grčko groblje* u Bjelojevićima, *Marića greblje*, *Đurića Greblje* itd.

- hân

Hân označuje konačište uz cestu za prihvat putnika i zaprega.⁴⁰ Moguće je i značenje gostionica, kuća. Mnogobrojni su ekonimi izvedeni od apelativa *hân*.⁴¹ Najveći je broj izgrađen tijekom osmanlijske okupacije Bosne i Hercegovine. Do danas je sačuvan *Morića han* u Sarajevu iz 1551. godine.

U stolačkom kraju poznati su krematonimi: *Husein-pašin han*, *Mustapića han*, *Tatarevića han*, *Han Pobrdica*. Apelativ *hân* u stolačkoj je općini u sastavu višečlanoga toponima. Pojava toponima s osnovom *hân* svjedoči o tome da su se u prošlosti kroz Stolac odvijali brojni putovi. S povijesnoga i geografskoga gledišta Stolac je bio značajan jer je povezivao južnu Hercegovinu, pa čak i Primorje sa sjeverom.

- hûm

Hûm je sveslavenska i praslavenska riječ **hōlmъ* kojoj su sinonimi brježuljak, glavica, brdo. Taj je oronim veoma raširen. Također su rašireni i deminutivi od

od kolijevke do groba – cijeloga života;

(to su) okrečeni grobovi – licemjeri;

okretati se u grobu – (od čuda, neprilike itd.), slika kojom se izražava da mrtav čovjek, potpuno sačuvan, negoduje nad djelima živih [*da me moj otac vidi, koji u životu nije uzeo kuhaču u kako kuham, okrenuo bi se u grobu*];

otjerati u grob (koga) – skratiti život kome;

pasti u hladan grob – jez. knjiž. naći smrt, umrijeti ili poginuti; *to će mu biti grob* – to je njegova propast. Vladimir Anić, nav. dj., str. 383.

³⁹ Tafonimi (grčki *tafos* – grob) nazivi su grobova i groblja. U hrvatskoj kulturi grobovi i groblja smatraju se sakralnim. Tafonimi najčešće označuju imena grobova u kojima počivaju znamenite osobe iz povijesti.

⁴⁰ U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* piše da je han orijentalne gradnje, ali terenskim istraživanjem taj opis ne odgovara. Međutim, han je turcizam i za vrijeme turske okupacije ti objekti bili su orijentalne gradnje.

⁴¹ Vidi: Vladimir Anić, Dunja Brozović Rončević, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović, Ivo Pranjković, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 420.

toga oronima: na -ьс – *húmac*, gen. *húmca*; na -ьк – *húmak* gen. *húmka*. Oronimi izvedeni od imenice *hum* i sufiksa -ac > *Humac*.⁴²

U naše je vrijeme apelativ *hum* toponimiziran.

Od riječi **hъlmъ* nastao je pridjev na -ьн – *human*. Sinonimi toga pridjeva jesu *prisojan*, *osojan* (onaj ili ono što je u hladovini, zaštićen od vrućine i hladnoće).

Pridjevi na -ast – *humast*, na -ski – *kumski*, na -ovit – *humovit*. Konstantin VII. Porfirogenet spominje *za *hъmom* > *zahlumi* – *Zahumlje*.⁴³

Samoglasnik *u* nastao je iz sonantnoga *ʃ*; starocrkvenoslavenski *hъlmъ*.⁴⁴

Neki leksikolozi, piše Petar Skok, navode da je riječ *hum* u prarodstvu s njemačkom riječi, te da je germansko-slavenska riječ *hum* nastala od praindoeuropske riječi **skulm* a bez pokretnoga fonema *s*, a sufiks -*m* preuzet je iz latinskoga jezika *collis* i *culmen*. Prema Skoku odatle su internacionalne riječi *kulminirati*, *kulminacija*.

U stolačkom kraju od apelativa *hum*⁴⁵ izvedeni su toponimi: *Humac*, *Humačke ravni*, *Humci* – mikrotoponim u selu Hatelji u Dabar polju, *Humčine* – mikrotoponim u Rotimlji, *Humka* – mikrotoponim u Pješivcu, *Humac* u Prenju.⁴⁶

- križ

Apelativ križ posuđenica je s konca 6. ili početka 7. stoljeća, a u slavenske jezike dospjela je iz Aquileje. Riječ je nastala od latinske riječi *crux*, gen. *crucis*, u značenju „krivo drvo, križ, krst, muka, nesreća“.

U toj imenici došlo je do glasovne promjene *u* > *i*. Latinska imenica *crux* indoeuropskoga je podrijetla **kreu-k*.⁴⁷

⁴² Takvi su toponimi: iznad Salakovca s desne strane Neretve na nadmorskoj visini 250 metara; iznad Prigradana u Bjelopoljskoj kotlini na nadmorskoj visini 371 metra; kod Ljubuškoga i dr.

⁴³ U Rami na putu Rumboci – Tomislavgrad nalazi se planinsko selo Za(h)um.

⁴⁴ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., str. 694.

⁴⁵ Apelativ *hum* zastupljen je na području Hrvatske: Hum (Slatina), Podhum (Rijeka), Hum (naselje u Istri), u oronimiji Hum, Humac, Humčina, Humina itd.

⁴⁶ Oronimi Hum nalaze se: iznad Mostara, Ljuti hum nalazi se u Gornjoj Grabovici 1054 n/m; u Popovu polju, kod Sarajeva, u Runovićima kod Imotskoga. Svi su ti brežuljci osim onoga kod Sarajeva goli (sarajevski Hum pošumljen je). Na području mostarske općine nalaze se oronimi: Humac u Salakovcu, 371 n/m; Humac u Mostaru 295 n/m; Humac u Jasenici; Humac u Raškoj Gori, 250 n/m. U Bijelom polju nalazi se selo Humi. Oronim Umac nalazi se u Pologu 582 n/m. Istoimeni mikrotoponim nalazi se u Vrdima.

⁴⁷ Vidi: Alemko Gluhak, nav. dj., str. 350.

Imenica *križ* nastala je pod utjecajem grčkoga slova X, koje je bilo kratica za ime *Khristos*, i zbog raspeća Krista.⁴⁸

Križ znači: 1. kršćanski simbol u obliku krakova koji se sijeku pod pravim kutom; 2. znak ili predmet koji je nalik križu, primjerice, dio jarbola za koji se vežu jedra.

U Hrvatskoj je četrdesetak toponima izvedenih od apelativa *križ*.⁴⁹

Na području Stoca toponimi nastali od apelativa *križ* jesu: mikrotopinim – *Križane*, *Križane* – oronim, patronimičkog podrijetla 385 n/m, *Križevac* – brdo iznad Stoca. Ti toponimi pripadaju skupini sanktonima.⁵⁰

- křst

Krst je kasnopraslavenska posuđenica **křstvъ* iz staro-visoko-njemačkoga (ili gotskog?) oblika Krista, *Krist*, *Christ* (*gotski Christus*).

To je ime podrijetlom iz kasno-latinskoga jezika *Christus* (prema tome je u katolika Krist) < grčki *Khristos* (prema tome je u pravoslavaca Hrist, a znači „pomazan“).

Imena Krist i Hrist nastala su od imena s dugim *ī*.⁵¹

Apelativ *krst* označuje sakrament krštenja. U Hrvatskoj, u Zagorju, postoji oronim Krsnik (1120 n/m).⁵²

Na području Stoca četiri su toponima s apelativom *krst*: *Demilov krst*, *Lovorov krst*, *Šćepan krst*, *Radan krst* u Hodovu.

To su uglavnom stećci, a pripadaju skupini sanktonima.⁵³

- kŭla

Prema Vladimiru Aniću *kŭla* ima sljedeće značenje: 1. uzdignuta čvrsta građevina, dio građevine ili zidina, služi za kakvu javnu svrhu, ob. obranu [*stražarska kula*; *kula babilonska*; *kula od bjelokosti*]; toranj, 2. *razg. šah* figura koja se kreće neograničeno vodoravno i okomito; top (simbol T).⁵⁴

⁴⁸ Isto, str. 353.

⁴⁹ Vidi: Vladimir Anić, Dunja Brozović Rončević, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović, Ivo Pranjković, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 632.

⁵⁰ U stručnoj literaturi spominje se naziv *hagionim* što označuje ime sveca i ime sakralnoga objekta. Više o tome: Dunja Brozović Rončević: „Toponomastičko nazivlje između jeziko-slovlja i geografije“, *Folia onomastica Croatica* 19, 2010., str. 44.

⁵¹ Vidi: Alemko Gluhak, nav. dj., str. 353.

⁵² Vidi: Vladimir Anić, Dunja Brozović Rončević, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović, Ivo Pranjković, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 636.

⁵³ Sanktonimi su toponimi koji su nastali motivacijom kršćanskih svetaca i svetica, te sakralnih objekata i predmeta.

⁵⁴ Vladimir Anić, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006., str. 653.

Bratoljub Klaić u *Rječniku stranih riječi* navodi da je *kula* turcizam, a ima sljedeće značenje: „tvrđava, toranj, visoka građevina”.⁵⁵

U komunikaciji česta je frazeološka sintagma *graditi kule u zraku* (*graditi kule u oblacima*); u značenju neostvareni planovi; snovi, zanositi se neostvarenim planovima.⁵⁶

Na području Stoca postoje toponimi u kojima je apelativ kula: ekonim – *Crnići-Kula*; krematonim – *kula begovice Hasnije Rizvanbegović*, kćerke Smail-age Čengića, krematonim – *Opijačeva kula*, ekonim – *Pješivac Kula*, mikrotoponim – *Podkula*.

- kük

Kük, gen. *küka*, potječe od praslavenske imenice *klükъ*,⁵⁷ a znači povišeno mjesto. Ti apelativi nalaze se u stolačkim toponimima: mikrotoponim – *Đedov kuk*, mikrotoponim u selu Poplati, južno od Stoca, *Sinji kuk*.

Augmentativ od imenice kük glasi *kučine*.⁵⁸ Deminutiv od imenice kük glasi *kučeljak*, pa se u mikrotoponimima susret će Kučeljak ili Kučeljci u kanjonu Bregave.

- mähala

Mahala je balkanski turcizam arapskoga podrijetla koji se koristi kao naziv za dio grada ili sela, kvart. Može značiti i ulicu, sokak. Apelativ *mahala* koristi se i kao toponim.

Deminutiv na *-ica mahalica* u Poljicima označuje susjedstvo, komšiluk. Izvedenica *mahalbaša* služi za naziv „poglavice u mahali”. Otuda je nastala izvedenica *mahalbaša*, a od te izvedenice nastao je antroponim *Malbaša*.⁵⁹ Ime stanovnika mahale je *mahaljanin*.

Nekoliko je toponima u stolačkom kraju u kojima se nalazi apelativ mahala: *Bjelovčeva Mahala*, *Karića Mahala*, *Matića Mahala*, *Mihića Mahala*, *Obradovića Mahala*, *Ružića Mahala*, *Žilića Mahala*. Osnova mähala na području Stoca javlja se kao drugi član dvočlanoga toponima. Zemljopisna imena tvorena su od antroponimne osnove i apelativa mähala. U stolačkom kraju s osnovom mähala načinjeno je osam toponima. Postojanost takvih naziva treba tražiti u

⁵⁵ Bratoljub Klaić, nav.dj., str. 764.

⁵⁶ Vidi: <<http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>> (15. 12. 2011.)

⁵⁷ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga druga K – poni, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1972., str. 225.

⁵⁸ Kučine je naziv toponima kod Splita.

⁵⁹ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga druga K – poni, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1972., str. 354.

dogadajima iz povijesti. Područje Stoca, kao i čitava Bosna i Hercegovina, dugo je vremena bilo pod okupacijom Turaka, a sve je to imalo odraza i u nazivima zemljopisnih imena.

- mōst

Apelativ *most* nastao je od praslavenskoga **mostь*. Trojako je tumačenje podrijetla te imenice.

Prema jednom tumačenju moguće je da je to particip od *mot-to-* od glagolskoga **met-* (**mesti*, *metati*), pa bi prema tome prvotno značenje bilo „ono što je metnuto, postavljeno, sagrađeno“.

Prema drugom tumačenju riječ je nastala od indoeuropskoga **masd-to-s* u značenju „što je načinjeno od motki“.

Treće je tumačenje da je imenica *most* nastala od germanskoga **mastaz*.⁶⁰ Bratoljub Klaić u *Rječniku stranih riječi* ne navodi tumačenje te riječi. U hrvatskome jeziku apelativ *most* ima sljedeća značenja: 1. građevina ili objekt koji služi za prelaženje ljudi i tereta preko rijeke, morskog tjesnaca, provalije itd. [*pontonski most*, *viseći most*, *željeznički most*], 2. posebna naprava preko koje se silazi s broda na kopno i ulazi s kopna na brod, 3. *meton.* istaknuto ili izbočeno mjesto za neku određenu radnju (dio skakaonice itd.) [*komandni most*, *zračni most*], 4. *pren.* prijelaz, veza, spona...⁶¹ Deminutiv toga apelativa glasi *mostić*, a hip. *mostac*. U frazeologiji se koristi sintagma *porušiti sve mostove* što znači uništiti mogućnost povratka na prijašnje stanje ili odnose. Prvi mostovi građeni su od drveta, a kasnije od različitih materijala.⁶²

Primjeri u stolačkoj toponomastici su: *Most Sare Kašiković*, *Most za prilaz Adi*, *Most kod Šarića ljetnikovca*. Može se zaključiti da su navedeni toponimi kulturno-povijesnog postojanja, odnosno da su motivirani ljudskom djelatnošću. Najmanje dva mikrotoponima uz Bregavu u Vidovu polju nose naziv *Mostine* i označavaju davne i porušene objekte čiji se ostatci još uvijek naziru.

- ograda

U praslavenskom jeziku postojala je imenica ženskoga roda **gorda* (usp. ograda) **górdь*. Prvotno značenje te imenice bilo je „ograđeno mjesto“.⁶³ U hrvatskom jeziku apelativ *ograda* ima sljedeće značenje: „1. a. ono čime je što (zemljište, dvorište itd.) odijeljeno od čega drugoga; b. *meton.* ograđen prostor voćnjaka, vrta, pašnjaka, livade, polja i sl., 2. zaštita na stupovima mosta, balkona,

⁶⁰ Vidi: Alemko Gluhak, nav. dj., str. 423. – 424.

⁶¹ Vladimir Anić, nav. dj., str. 778.

⁶² Apelativ *most* čest je u zemljopisnim imenima: *Most-Raša* (područje Labin), *Zamost*, *Mostar* (grad u Bosni i Hercegovini).

⁶³ Alemko Gluhak, nav. dj., str. 242. – 243.

itd., 3. *pren.* rezerva uz neku tvrđnju, primjedba, izražena sumnja [bez ikakvih ograda; uz(a) sve ograde; uz ogradu].”⁶⁴

U toponimiji stolačkoga kraja apelativ *ograda* nalazi se, primjerice, u mikrotoponimimu *Ograde, Markova ograda*.

5. Zaključak

U radu se temeljem terensko-istraživačkoga rada navode i filološki interpretiraju dvadeset dva apelativa u stolačkoj toponimiji. Ti apelativi nalaze se u preko stotinu trideset toponima u tome kraju.

Najviše je apelativa indoeuropskoga podrijetla. Apelativi, također, svjedoče o burnome životu kroz povijest u stolačkom kraju. O tome svjedoče apelativi, primjerice, grčkoga te latinskoga podrijetla. Najveći trag ostavila je turska okupacija, a što se posebno ogleda u apelativima turskoga podrijetla, primjerice: *bëg*; *ćuprija*; *hân*; *kûla*; *mâhala*. Tijekom povijesti nekim je nazivima promijenjeno ime, primjerice, *Gornja ćuprija* preimenovana je u *Inat ćupriju*. Osim toga, u radu se nalazi nekoliko toponima s područja stolačke općine koji su načinjeni od apelativa *ćrkva* i njezine izvedenice *ćrkvina*, *krîž*; *křst* i dr., koji su nastali kao rezultati motivacije duhovne zajednice naroda. Oni ujedno svjedoče o ranoj prisutnosti kršćanstva na području Stoca.

Literatura

1. Alerić, D. (1985.): „Porfirogenetovi zahumski toponimi“, *Rasprave-ZJ (10-11)*, 27–48.
2. Anić, V. (2006.): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
3. Anić, V.; Brozović Rončević, D.; Goldstein, I.; Goldstein, S.; Jojić, Lj.; Matasović, R.; Pranjković, I. (2003.): *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb: Novi Liber.
4. Brodnjak, V. (1992.): *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Zagreb: Školske novine.
5. Brozović Rončević, D. (2010.): „Toponomastičko nazivlje između jezikoslovlja i geografije“, *Folia onomastica Croatica (19)*, 37 – 46.
6. Daničić, Đ. (obrađuje) (1880. – 1882.): *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio I. A – češulja, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
7. Gluhak, A. (1993.): *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb: August Cesarec.

⁶⁴ Vladimir Anić, nav. dj., str. 924.

8. Frančić, A.; Hudoček, L.; Mihaljević, M. (2005.): *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
9. Klaić, B. (1980.): *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod MH.
10. Mihić, Ljubo J. *Turistički motivi i objekti Stolca i okoline*, Zenica: Skupština opštine Stolac, NGTP, „Dom štampe“ (godina izdanja ne navodi se u knjizi).
11. Opačić, N. „Što znači, odakle dolazi Crkva i nazivi po njoj“ <http://www.matica.hr/MH_Periodika/vijenac/1999/150/html/kolumne/25.htm> (3. 11. 2012.)
12. Skok, P. (1971.): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga prva A – J, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
13. Skok, P. (1972.): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga druga K – poni, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
14. Skok, P. (1973.): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, knjiga treća, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
15. Skok, P. (1954.): „Pridjevske izvedenice od geografskih naziva“, *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, godište III., 33 – 37.
16. Skračić, V. (1994.): „Tragom Skokove jadranske toponimije“, *Folia onomastica Croatica* (3) 111 – 122.
17. Stolac (1997.): *Hrvatski leksikon*, (glavni urednik Antun Vujić), II. svezak, Zagreb: Naklada Leksikon d. o. o.
18. Šimić, M. (2007.): *Jezik Boljunskih natpisa*, Stolac: Stolačko kulturno proljeće, br. 5, 175 – 178.
19. Šimić, M. (2007.): *Natpisi na stećcima u Boljunima kod Stoca*, Sarajevo: Hrvatska misao, br. 2/3, 107 – 133.
20. Šimundić, M. (1995.): „Nepoznata osobna imena dijela istočne Hercegovine u popisu 1475. – 1477.“, *Folia onomastica Croatica* (4), Zagreb, 143 – 165.
21. Šimunović, P. (2009.): *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
22. Šimunović, P. (2005.): *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
23. Šonje, J. (2000.): *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.
24. Vidović, D. (2011.): *Antroponimija i toponimija Zažablja* (doktorski rad), Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (neobjavljeno).
25. Vidović, D. *Toponimija sela Orahovi Do u Popovu*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 37/2, 533 – 561.

26. Vidović, D. (2009.): „Gradačka toponimija“, *Folia onomastica Croatica* (18), Zagreb, 171 – 221.
27. Znika, Marija i Maja (2003./2004.): „Vlastito ime i brojivost“, *Folia onomastica* (12 – 13), 573 – 578.
28. Žepić, M. (1979.): *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik* (priredio Vladimir Gortan), Zagreb: Školska knjiga.
29. <<http://hjp.srce.hr/index.php?show=search>> (15. 12. 2011.)
30. <[http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_\(BiH\)](http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_(BiH))> (15. 9. 2011.)
31. <<http://bs.wikipedia.org/wiki/Stolac>> (15. 9. 2011.)
32. <[http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_\(BiH\)](http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_(BiH))> (11. 8. 2011.)
33. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Stolac_%28BiH%29> (20. 9. 2011.)
34. <<http://hjp.srce.hr/index.php?show=search>> (15. 12. 2011.)
35. <<http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>> (31. 10. 2012.)

Helena Dragić*

Gli appellativi nella toponimia dell'area di Stolac

UDK: 811.163(497.6)
Articolo scientifico originale

Ricevuto: 4. 11. 2012.
Accettato per la stampa: 10. 2. 2013.

Riassunto: *Stolac è una cittadina della bassa Erzegovina ed è il capoluogo dell'omonimo comune nella regione erzegovese-narentina. L'area di Stolac, come anche la Bosnia e Erzegovina in generale, è sempre rimasta ai margini degli interessi degli studiosi di onomastica. Si è, pertanto, reso necessario uno studio più approfondito di quelle terre. Nel presente lavoro l'attenzione più grande viene dedicata alla ricerca sul campo e all'approccio interdisciplinare. Sulla base dei risultati delle ricerche sul campo vengono elencati ed interpretati ventidue appellativi della toponimia dell'area di Stolac. Gli appellativi in questione rientrano tra oltre centotrenta toponimi di quella zona. Gli appellativi più numerosi sono quelli di origine indoeuropea. Sono numerosi anche gli appellativi di origine greca e latina. Sono altresì numerosi gli appellativi di origine turca.*

Parole chiave: *etimologia, lingua indoeuropea, semantica, slavo ecclesiastico antico.*

*Helena Dragić,
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Mostaru
helena_dragic@hotmail.com

*Helena Dragić,
Faculty of Philosophy,
University of Mostar
helena_dragic@hotmail.com

*Helena Dragić,
Facoltà di lettere e filosofia
Università di Mostar
helena_dragic@hotmail.com